

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра фінансового менеджменту та фондового ринку

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

_____
(підпис)

“ ___ ” _____ 201__ р.

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня магістра**

зі спеціальності 072 фінанси, банківська справа та страхування
за магістерською програмою професійного спрямування
«фінансовий та страховий менеджмент»

на тему: «_Сучасні тенденції та проблеми розвитку добровільних видів
страхування»

Виконавець:

студент 5м гр. ЦЗФН_ факультету
Сичова Ольга Сергіївна

_____
/підпис/

Науковий керівник:

к.е.н., ст.викладач
__Астахова Н.І.

_____
/підпис/

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОБРОВІЛЬНИХ ВИДІВ СТРАХУВАННЯ	6
1.1. Сутність та необхідність добровільного страхування.....	6
1.2. Основні принципи організації добровільного страхування.....	9
1.3. Класифікація та основні види добровільного страхування.....	16
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДОБРОВІЛЬНИХ ВИДІВ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ СТРАХОВОГО ТОВАРИСТВА «АСКА»)	26
2.1. Основні тенденції розвитку добровільних видів страхування в Україні.	26
2.2. Аналіз основних показників діяльності СТ«АСКА» з добровільного страхування.....	37
2.3. Проблеми розвитку добровільних видів страхування в Україні (на прикладі СТ«АСКА»).....	49
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДОБРОВІЛЬНИХ ВИДІВ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ СТ«АСКА»)	54
3.1. Рекомендації, щодо розвитку добровільного ринку страхування в Україні.....	54
3.2. Рекомендації щодо розробки стратегії по розвитку перспективних видів добровільного страхування в СТ «АСКА».....	59
3.3. Шляхи підвищення показників з добровільного страхування в СТ «АСКА».....	63
ВИСНОВКИ	66
Список використаних джерел	71
Додатки	76

ВСТУП

Розвиток страхового ринку визначається рівнем матеріального забезпечення населення, його розумінням необхідності індивідуальної та власної відповідальності через небезпеки та життєві ризики, попереднім досвідом страхування, доступністю якісних страхових продуктів, розвитком альтернативних фінансових інститутів тощо.

Значущою проблемою страхування є надзвичайно низький рівень страхової культури в Україні. Більша частина населення країни не бачить необхідності в страхуванні і робить це тільки у крайніх випадках, коли цього вимагає ситуація.

Проведені дослідження Чвертко Л.А. [49,с.259] показують, що при незначних середніх ресурсах більшість українців не мають достатньо коштів на укладання договорів добровільного особистого страхування. Населення через низький рівень платоспроможності та високі інфляційні очікування з кожним роком все менше витрачає на страхування. Відповідно, зменшення рівня доходів українців, позначається на обсягах страхових платежів та кількості укладених страхових договорів.

Однією з причин низького попиту на послуги добровільного страхування є незначний рівень довіри до страхових компаній, спричинений негативним досвідом страхування у радянські часи, а також відсутністю реальних державних гарантій отримання страхових виплат у результаті банкрутства страховика або його шахрайських дій [49,с.258]

Актуальність теми полягає в необхідності розвитку добровільного страхування в Україні, оскільки добровільне страхування забезпечить фінансову безпеку застрахованій особі та її родини, якщо щось трапиться та зменшить фінансовий тягар, як наприклад лікарняні рахунки або медичні витрати.

У сучасному світі інтереси як фізичних, так і юридичних осіб постійно знаходяться в стані ризику, а добровільне страхування виступає у ролі засобу

захисту, за допомогою якого мінімізується негативний вплив різноманітних явищ у суспільному житті і здійснюється превентивність чи повне усунення небажаних наслідків ризиків.

Отже, потреба в страховому захисті, сутність якого полягає в нагромадженні й використанні грошових та інших ресурсів для здійснення заходів із попередження, подолання або знищення негативного впливу ризиків і відшкодування завданих ними матеріальних чи інших збитків, посилюється.

Страхування є одним зі стратегічних секторів економіки, адже воно сприяє акумулюванню заощаджень у вигляді страхових премій і перетворенню їх у інвестиції. Перевагою добровільного страхового захисту є не лише захист інтересів підприємств і громадян, але й розв'язання значної кількості макроекономічних завдань держави. Всі ці обставини і обумовлюють актуальність розгляду питань добровільного страхування. Мета дипломної роботи є дослідження теоретичних основ добровільних видів страхування, аналіз його розвитку в Україні, зокрема на прикладі СТ «АСКА», та визначення шляхів його вдосконалення. Для реалізації цілей були вирішені наступні задачі:

- розглянути сутність та необхідність добровільних видів страхування.
- дослідити класифікацію та основні види добровільного страхування в Україні.
- проаналізувати добровільні види страхування в Україні.
- проаналізувати основні показники діяльності СТ«АСКА» з добровільного страхування.
- визначити основні проблеми розвитку добровільних видів страхування в Україні на прикладі СТ«АСКА».
- запропонувати шляхи вдосконалення добровільних видів страхування в Україні на прикладі СТ«АСКА».

Об'єктом дослідження є процес здійснення добровільного страхування на сучасному етапі розвитку.

Предметом дослідження у дипломній роботі є теоретико-методичні та практичні засади здійснення добровільного страхування.

Методи: класифікація; аналіз і синтез; метод статистичної обробки даних; розрахунок; порівняння; спостереження; узагальнення; аналогія; логічний метод; моделювання; метод системного аналізу.

Інформаційна база дослідження. Теоретичні та практичні аспекти добровільного страхування досліджувались у роботах: Базилевич В., Внукова Н., Осадець С., Ткаченко Н., Фурман В., Стецюк В., Колодій А., Чвертко Л. та інші. В процесі написання роботи були використані Закони України, щодо регулювання добровільного страхування; нормативно-правові акти; спеціальна наукова література; навчальні посібники; періодичні видання; звітність СТ «АСКА»; інтернет ресурси.

Сичова О.С. Сучасний стан добровільного медичного страхування в Україні / О. С. Сичова // Новини науки XXI століття: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет конф., 23 листопада 2018 р. – Вінниця, 2018.

ВИСНОВКИ

Добровільне страхування здійснюється на основі договору між страхувальником і страховиком. Загальні умови і порядок проведення добровільного страхування встановлюються правилами страхування, що їх встановлює страховик самостійно. Конкретні умови страхування встановлюються при укладенні договору страхування. Добровільне страхування не може бути обов'язковою передумовою при реалізації інших правовідносин, не пов'язаних зі страхуванням.

Добровільне страхування передбачає, що всі істотні моменти договору страхування визначаються виключно за згодою сторін.

Знання зі страхової справи конче потрібні як працівникам страхових компаній, так і керівникам, бухгалтерам, фінансистам, маркетологам, юристам різних підприємств, працівникам медичних, банківських, податкових, аудиторських та інших організацій і установ. З огляду на великі можливості страхування у справі захисту майнових інтересів населення мінімум знань зі страхування повинен мати кожний, хто перебуває в ринковому середовищі.

Підприємницька сфера та життєдіяльність людини постійно пов'язані з ризиками — природними, підприємницькими, фінансовими тощо. У результаті стихійного лиха чи певної непередбаченої події фізичним і юридичним особам можуть бути завдані збитки. Тому саме добровільне страхування стає тим самим необхідним рішенням проблеми.

Страхування дозволяє окремим особам, підприємствам та організаціям захищати себе від таких ризиків, як стихійні лиха, нещасні випадки або несприятливі події. Страхування - це юридичний договір, який зобов'язує майбутню заздалегідь узгоджену фінансову компенсацію страхуванню у випадку, що спричиняє їх фінансові збитки.

Люди потребують страхування з різних причин. У деяких випадках страхування вимагається законом, однак існує й добровільне страхування, яке

не є обов'язковим, але дає необхідний захист, якщо застрахований зазнає фінансових втрат. Коли є страховий поліс, існують певні права та захист. На різних етапах життя є необхідність мати різні види страхування, тому важливо постійно переглядати свою страхову політику, щоб переконатися, що вона найкраща та відповідає стилю життя застрахованої особи.

В Україні є багато причин низького рівня страхування та повільного темпу розвитку цих відносин. Найбільш вагомими з них такі: низький рівень доходів населення; зниження схильності населення до заощаджень; несформована страхова культура; нестабільне податкове законодавство; несприятливі економічні процеси, у т. ч. інфляція; відсутність надійних державних гарантій отримання страхової виплати у разі банкрутства страховика тощо.

Зміцненню довіри населення до інституту страхування життя сприятиме запровадження надійної системи забезпечення страхових виплат у разі настання неплатоспроможності страховика, який здійснює страхування життя.

Умови всіх видів добровільного страхування здійснюються з урахуванням багаторічної практики, з застосуванням досвіду зарубіжних країн. Вони постійно вдосконалювалися, щоб відповідати вимогливим інтересам страхувальника. Розвиток страхового ринку та конкуренція між страховиками створюють сприятливі умови для подальшого вдосконалення як суттєвих, так і несуттєвих умов страхування.

Сьогодні у всіх розвинених країнах страхування є нормою. Люди стали розуміти чітко, життя не можна контролювати, незалежно від того, скільки б грошей це було. Європейці, котрі звикли до комфорту, вже перестали хвилюватися у форс-мажорних ситуаціях. У них є страхування.

Для українців в перспективі слід звернути увагу на більш активну розбудову добровільної форми соціального страхування, яка могла б включати себе довготермінове додаткове пенсійне страхування; медичне страхування; змішане страхування життя; комерційне страхування зайнятості. Ефективна інформаційна політика серед економічно активного працездатного населення,

яка буде пропонувати переваги добровільних форм страхування, сприятиме формуванню у населення думки, щодо здійснення упереджуючих заходів на випадок настання непередбачуваних ситуацій.

Добровільне страхування в Україні задовольняє різноманітні потреби застрахованих, основними з яких є можливість залишатися здоровим, захищати себе, при хворобі та забезпечити рівень безпеки для себе та своєї родини, якщо виникне несподівана ситуація або нещасний випадок.

Через значний обсяг непокритих страхуванням ризиків у держави та в суспільстві бракує коштів на відшкодування шкоди або виникає необхідність використання коштів державного, місцевих бюджетів і суспільних фондів. У структурі українського ВВП невиправдано малою є частка класичного страхового ринку, на яку припадає близько 0,9 %, у той час як середньосвітовий показник становить близько 7 %.

Водночас, розвиток страхування великих ризиків, зокрема в енергетичній та будівельній сферах, аграрному секторі, ризиків за масовими видами страхування, зокрема медичного страхування, страхування життя, та формування потужного довгострокового фінансового ресурсу через залучення заощаджень домашніх господарств та корпорацій до інвестиційного процесу неможливий без реформування страхового сектора економіки.

На базі здійсненого аналізу були виявлені проблеми у різних видах добровільного страхування до них можна віднести: існування певної недовіри до страхування та низький рівень його страхової культури, невиконання деякими страховиками своїх зобов'язань, нерозвинене законодавство, щодо видів добровільного страхування, які потребують ретельного економічного та політичного підходу з урахуванням зарубіжного досвіду, страхове шахрайство, як зі сторони страховика так і страхувальника, низька зацікавленість у страхуванні внаслідок низької платоспроможності населення, велика кількість компаній, які працюють не дотримуючись світових та європейських стандартів.

Що стосується СТ «АСКА», то при аналізі компанії був виявлений значний недолік - це низький рівень довіри з боку населення, що негативно відображається на загальному рейтингу та конкурентоспроможності.

На рівень довіри споживачі до страхових продуктів значно впливає показник рівня страхових виплат. Станом на кінець 2016 року рівень страхових виплат СТ «АСКА» складав 13,17%. Але вже у 2017 рр. він збільшився до 29,52 %, що вважається нормальним показником для України, але низьким у світі.

СТ «АСКА» необхідно підвищити рівень кваліфікації працівників, розробити спрощену процедуру добровільного страхування, підвищити прозорість функціонування компанії та звітності, підвищити рівень обслуговування клієнтів, розширити список пропонованих полісів з добровільного страхування, приділити увагу тим видам добровільного страхування які за останні роки почали втрачати свою популярність.

На даний момент часу СТ «АСКА» доцільно підвищувати ефективність менеджменту та маркетингового аналізу сегментів ринку (виділення окремих груп споживачів страхових продуктів, підготовка цільових програм страхових компаній по максимальному задоволенню споживачів, інтересів держави та самих страховиків, взаємна координація їх діяльності з виконання цих програм і заходів)

Актуальність питання розвитку страхового ринку України обумовлює необхідність розробки державної політики ефективного розвитку страхування у поєднанні з загальнонаціональними економічними пріоритетами, яка б передбачала умови для:

- подальшого розвитку законодавчої та удосконалення нормативної бази; визначення основних напрямків формування механізму страхових послуг для забезпечення соціального захисту, зокрема:

-страхування майна, страхування відповідальності, страхування фінансових ризиків, а також особисте страхування.

-необхідно передбачити розширення переліку страхових послуг, інфраструктури, удосконалення порядку оподаткування страхової діяльності, подальшу інтеграцію України в міжнародні структури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімова Л. М. Сучасний стан та проблеми розвитку страхового ринку в Україні [Текст]/Л. М. Акімова //Ефективність державного управління-2014.-№. 10. С. 475-481.
2. Бас М. А. Значення медичного страхування у системі задоволення потреб населення України [Текст]/ М. А. Бас //Економічний форум. – 2014. – №. 3. – С. 221-226.
3. Бовсуновська Г. С. Розвиток ринку автотранспортного страхування України[Текст]/ Г. С. //Економічний форум – 2016. – №. 7— С. 71-77.
4. Базилевич В. Новітні тенденції та протиріччя на страховому ринку України[Текст]/ В. Базилевич //Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2012. – №. 133. – С. 5-8.
5. Воронков О. О. Страхування: навч. посіб. / О. О. Воронков – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. – 126 с.
6. Вірбулевська О. В. Проблеми та перспективи розвитку страхового ринку регіонів України [Електронний ресурс] – Режим доступу:: [http://www.kdu.edu.ua/statti/-5-1\(40\)/143.pdf](http://www.kdu.edu.ua/statti/-5-1(40)/143.pdf). – 2014.
7. Васечко Л. І. Актуальні питання розвитку страхового ринку України [Текст]/ Л. І. Васечко //Економічний простір. – 2016. – №. 109. – С. 146-154.
8. Васильєв О. В. Проблеми удосконалення інфраструктури страхового ринку[Текст]/ О. В. Васильєв //Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – 2013. – №. 2. – С. 204-208.
9. Гринчишин Я. М. Стан та перспективи розвитку страхового ринку України[Текст]/ Я. М. Гринчишин //Young. – 2017. - №. 3. С.8.
10. Говорушко Т. А. Страхування: навч. посіб. / Т. А. Говорушко – Львів: ЛНУХТ, 2014. – 319 с.
11. Гаманкова О. О. Страховий ринок України у глобальному страховому просторі[Текст]/ О. О. Гаманкова //Фінанси України. – 2012. – №. 5. – С. 58-67.

12. Дема Д. І. Страхові послуги : навч. посіб. / Д. І. Дема, О. М. Віленчук, І. В. Дем'янюк ; за заг. ред. Д. І. Деми. – 2-е вид., перероб. та допов. – К. : Алерта, 2013. – 526 с.

13.Євсєєнко В. О. Форми медичного страхування та його організаційні основи[Текст]/ В. О. Євсєєнко // Україна: аспекти праці. – 2016. – № 7. – С. 31-38.

14.Жук О. О. Зарубіжний досвід у сфері страхування та можливості його використання / О. О. Жук // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2014. – № 2. – С. 215-218.

15.Закон України «Про страхування» Верховна Рада України; Закон від 07.03.1996 № 85/96-ВР[Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>

16.Звіт про роботу Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України за 12 місяців 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/sk_%202013.

17.Звіт про роботу Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України за 12 місяців 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://nfp.gov.ua/files/sector/sk_%202014.

18. Звіт про роботу Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України за 12 місяців 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://nfp.gov.ua/files/DepFinMon/zvitni_dani/sk_%202015.

19.Звіт про роботу Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України за 12 місяців 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://nfp.gov.ua/files/sk_%202016.

20.Звіт про роботу Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України за 12 місяців 2017 року

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/SK_IV_kv_%202017.

21.Звіти про роботу СТ «АСКА» за 12 місяців 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://aska.ua/rus/financial_performance/2013.pdf

22.Звіти про роботу СТ «АСКА» за 12 місяців 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://aska.ua/rus/financial_performance/2014.pdf

23.Звіти про роботу СТ «АСКА» за 12 місяців 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://aska.ua/rus/financial_performance/2015.pdf

24.Звіти про роботу СТ «АСКА» за 12 місяців 2016 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://aska.ua/rus/financial_performance/2016.pdf

25.Звіти про роботу СТ «АСКА» за 12 місяців 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://aska.ua/rus/financial_performance/2017.pdf

26.Звіт про роботу Державної служби статистики України за 2013-2017 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

27.Заволока Л.О., Терещенко Т.Є. Страхування: навчальний посібник у схемах, таблицях, коментарях : навч. посіб. / Л.О Заволока - Дніпропетровськ: Дніпропетровська державна фінансова академія, 2013. - 257 с.

28.Зоря О. П. Страховий ринок України: стан, проблеми та перспективні напрямки розвитку [Текст] / О.П. Зоря //Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Фінанси і кредит». – 2013. – №. 1. – С. 12-15.

29.Заяц Т. А. Проблеми та перспективи розвитку страхового ринку в Україні [Текст]/ Т. А. Заяц//ДонНТУ . – 2014. – №. 5. – С. 22-25.

30.Кремена М. Л. Розвиток страхової діяльності в Україні [Текст]/ М. Л. Кремена//Молодий вчений. – 2014. – №. 12 (1). – С. 262-265.

31.Колодій А.В Перспективи розвитку добровільного страхування у системі соціального страхування України [Текст]/ А.В Колодій //Львівський вісник. – 2017. – №. 11. – С.22-27.

32.Кнейслер О. В. Теоретична концептуалізація страхування[Текст]/ О. В. Кнейслер //Світ фінансів. – 2017. – №. 1 (18). – С. 119-126.

33.Лой Ю. В. Страховий ринок та перспективи його розвитку[Текст]/ Ю. В. Лой //Экономический вестник университета. Сборник научных трудов ученых и аспирантов. – 2011. – №. 17-2.

34.Макарова А. М. Сучасний стан ринку страхування України [Текст]/ А. М. Макарова//Вісник Харківського національного економічного_університету – 2014.- №5.С.3.

35.Малікова І. П. Статистичний аналіз страхового ринку України та його продукту[Текст]/ І. П. Макарова //Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2015. – №. 1. – С. 84-92.

36.Маргасова В. Г. Актуальні проблеми розвитку страхового ринку України[Текст] / В. Г. Маргасова, // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2015. – №2(2). – 219 – 228.

37.Ніколаєнко С. М. Основні тенденції розвитку ринку медичного страхування в Україні[Текст] / С. М. Ніколаєнко //Бізнес Інформ. – 2013. – №. 1. – С. 281-287.

38.Нечипоренко С. Д. Сутність та значення соціального страхування в системі соціального захисту населення[Текст] / С. Д. Нечипоренко //Агросвіт. – 2017. – №. 6. – С. 55-60.

39.Носенко М. С., Сучасний стан, проблеми і перспективи розвитку інвестиційної діяльності страхових компаній в Україні[Текст] / М. С., Носенко //Актуальні проблеми економіки. – 2012. – №. 1. – С. 222-227.

40.Павелко Н. І. Стан і проблеми розвитку страхування сільськогосподарської продукції в Україні[Текст] / Н. І. Павелко //Стратегічні пріоритети. – 2013. – №. 4. – С. 192-194.

41.Пікус Р. В. Развитие страхового рынка в условиях глобализации[Текст] / Р. В. Пікус //Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Економіка. – 2011. – №. 126. – С. 15-18.

42.Пономарьова О. Б. Визначення проблем страхового ринку та їх вирішення[Текст] / О. Б. Пономарьова//Вісник Миколаївського національного університету.– 2017. – №.5. – С.815-817.

43.Сова О. Ю. Проблеми та перспективи розвитку страхового бізнесу в Україні //Наука й економіка.-2015.-Вип. – 2015. – Т. 1. – С. 42-48.

44.Стратегія розвитку страхового ринку України на 2012–2021 роки [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Української федерації убезпечення. – Режим доступу : http://ufu.org.ua/ua/about/activities/strategic_initiatives/5257

45.Сафонова О.Д. Сучасний стан страхового ринку України та основні проблеми його розвитку [Текст] / О.Д. Сафонова // Економіка харчової промисловості. – 2014. – № 1(21). – С. 98– 102.

46.Супрун А. А., Хлівний В. К. Страховий ринок України в умовах системної кризи [Текст] / А. А. Супрун //Фінанси України. – 2013. – №. 9. – С. 68-75.

47.Сукач О. М.Страховий ринок України: сучасні реалії та перспективи розвитку[Текст] / О. М. Сукач //Вісник Львівського торгівельно-економічного університету– 2015. -№. 7.- С. 17.

48.Стеценко В. Ю. Добровільне медичне страхування: правові засади регулювання[Текст] / В. Ю. Стеценко //Публічне право. – 2015. – №. 1. – С. 197-202.

49.Чвертко Л. А. Фактори впливу на показники розвитку страхування життя в Україні[Текст] / Л. А. Чвертко // матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. – 2017. – №. 1. - С. 257-262.

50.Шірінян Л. В. Комплексна оцінка конкурентного середовища на ринку страхових послуг України[Текст] / Л. В. Шірінян //Фінанси України. – 2014. – №. 7. – С. 73-84.

ДОДАТКИ